

DEVİRİNİN MESELELERİ VE MEHMET AKİF ERSOY

Prof. Dr. Ramazan TOSUN *

Öz

Mehmet Akif'in yaklaşık yirmi yıl devam eden meslek hayatı sırasıyla; İstanbul, Rumeli, Anadolu ve Arabistan'da geçmiştir. Mesleği, halkın her tabakasıyla yakından temas etmesine neden olmuştur. Memleketin muhtelif yerlerinde vazife yapması, halk ile kaynaşması kendisine toplumun meselelerini öğrenmek, sosyal hayattaki sıkıntıları tespit ve tahlil etmek imkânını vermiştir. Mehmet Akif Ersoy'un yaşadığı dönem göz önüne alınırsa Osmanlı Devleti'nin, dolayısıyla Türk milletinin en buhranlı günleri olduğu görülmektedir. XVIII. ve XIX. yüzyıllar, Osmanlı Devleti'nin muhtelif sebeplerden dolayı artık gücünü, medeniyetin, refahın dünyadaki temsilcisi olma vasfını kaybettiği dönemlerdir. Akif, devrinin meseleleriyle ilgili olarak kafa yormuş, milletinin dertlerini derdi bilmiştir. Akif, sadece şiir yazıp, etrafındakilere dinî konularda bilgi vermemiştir. O, milletinin karşı karşıya olduğu meseleleri tespit etmiş, bununla kalmamış, aynı zamanda onların sebeplerini ve çözüm yollarını da işaret etmiştir.

Anahtar kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, Osmanlı Devleti, Millî Mücadele.

Mehmet Akif Ersoy and Questions of His Era

Abstract

The career of Mehmet Akif, which lasted almost twenty years, had passed in order at Istanbul, Rumeli, Anatolia and Arabia. *With the requirement of his career, he contacted closely with the every layer of the public.* His serving at the various places of the country, socializing with the people gave him the opportunity of learning the problems of the society, determine and analysis the difficulties in the social life. Considering the period which Mehmet Akif Ersoy lived; it is been seen that they were the most troublesome days of the Ottoman State, so of the Turkish nation. XVIII. and XIX. Centuries are the times which Ottoman State, because of various reasons, has lost its power, the characteristic of being the representative of the civilization and welfare in the world anymore. Akif cogitated about the problems of his period of and took up the issues pf his nation seriously. Akif not only wrote poem and gave information to the people around him about religion subjects but also determined the issues of his nation with their reasons and solutions.

Keywords: Mehmet Akif Ersoy, Osmanlı Devleti, Millî Mücadele

* Konya N.E Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Tarih Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy, 1873 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiş ve 27 Aralık 1936 tarihinde İstanbul'da ebediyete intikâl etmiştir. Mehmet Akif'in yaklaşık yirmi yıl devam eden meslek hayatı sırasıyla; İstanbul, Rumeli, Anadolu ve Arabistan'da geçmiştir. *"Mesleği icabı halkın her tabakasıyla yakından temas etmiş, memleketin her tarafındaki içtimâî vaziyeti görmüştür"*¹. Memleketin muhtelif yerlerinde vazife yapması, halk ile kaynaşması kendisine toplumun meselelerini öğrenmek, sosyal hayattaki sıkıntıları tespit ve tahlil etmek imkânını vermiştir. Akif'in yaşadığı dönem, Osmanlı Devleti'nin, dolayısıyla Türk milletinin en buhranlı yıllarıdır. Osmanlı Devleti, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda muhtelif iç ve dış sebeplerden dolayı artık gücünü, medeniyetin, refahın dünyadaki temsilcisi olma vasfını kaybettiği dönemlerdir. Bu yüzyıllarda sadece medeniyette geri kalınmamış, Osmanlı toplumu da çözülmeye başlanmıştır. Bunun yanında Memâlik-i Osmaniye üzerinde çıkarları olan devletler teknolojik alanda gün geçtikçe üstünlüklerini arttırmışlar ve bu durumu Osmanlı Devleti'ni tasfiye etmek için kullanmışlardır. Osmanlı Devlet ricali ve aydınları bu durumdan kurtulabilmek için kendi yetişme tarzları ve dünya görüşlerine göre çareler aramaya başlamışlardır. Ancak, düşünülen çarelerin sathî kaldığı anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'ni medeniyetin temsilcisi durumuna getiren sebepler ortaya konulup, şimdi bunlardan hangilerinin aksadığına bakılarak, hastalığın tedavisi yoluna gidileceği yerde, bu aksaklıkların ortaya çıkardığı zahirî meselelerle uğraşmıştır. İşte böyle bir dönemde yaşayan millî şairimiz, devrinin meseleleriyle ilgili olarak kafa yormuş, milletinin dertlerini derdi bilmıştır. Akif, sadece şiir yazıp, etrafındakilere dinî konularda bilgi vermemiştir. O, milletinin karşı karşıya olduğu meseleleri tespit etmiş, bununla kalmamış, aynı zamanda onların sebeplerini ve çözüm yollarını da işaret etmiş bir mütefekkirimizdir.

Devrin en mühim meselelerinin başında aydınımızın Batı karşısında içerisine düştüğü kompleks gelmektedir. Aslında aydınımızdaki bu olumsuz gelişmenin temelleri 1683 Viyana bozgunu ve 1699 yılında imzalanan Karlofça Anlaşması'na kadar gitmektedir. Bu bozgun ve ciddî şekilde toprak kayıplarının başlangıcını oluşturan anlaşma bir dönüm noktası olmuştur. Artık Osmanlı, peyderpey elindeki toprakları kaybedip Anadolu'ya doğru çekilmeye başlamıştır. Bu durum Millî Mücadele ile durdurulabilmiştir. 1683 tarihinden Osmanlı'nın sonuna kadarki süreçte yaşanan olumsuzluklar Türk aydınının kendine güven hissini kaybetmesine sebep olmuş ve taklitçilik başlamıştır.

Millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy, taklitçiliğe karşı çıkararak, geri kalmanın ve taklitçiliğin sebeplerini şöyle izâh etmektedir:

¹ M. Ertuğrul Düzdağ, Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar, C.2, İstanbul 1989, s. 21

“Erbâb-ı tefekkür ile avâmın arası açıktır:

Mütefekkirler milletin beyni, avâm ise vücududur. Bu ikisinin arası açılır da, beden beyni dinlemezse, azalara felç gelmez mi?².

Osmanlı Devleti'nin son döneminde her şeyin en iyisinin Batı'da olduğu düşüncesine kapılan aydınların bu tavrı halkın tepkisine sebep olmuş, böylece aydın-halk ilişkisinde ciddi kopukluklar ortaya çıkmıştır. Aydın ile halk birbirinden uzaklaşmıştır. Yani, aydının kendi varlık sebebi olan millete yabancılaşmasıdır. Akif, bu durumu geriliğin sebepleri arasında zikretmektedir. Aydınların taklide yönelmesi halkın hoşuna gitmemiş, halk da elindeki muhafaza etmekte aşırı davranmaya, dolayısıyla her yeniliğe karşı çıkmaya başlamıştır. Bu ikiliğin çıkmasından halktan ziyade aydınlar sorumludurlar³.

Akif'e göre; geri kalmanın ve ilerleme sağlanamayışının diğer bir sebebi de aydınların *terakki* için tercih ettikleri yolun yanlış olmasıdır.

“Ne için aldanıyorlar aydınlarımız? Yanlış inançlara saplanmışlar da ondan. Yanlışlardan biri terakkî hakkındaki kanaatleridir. Onlar sanıyorlar ki bütün milletler ilerlerken takip ettikleri yol birbirinin aynıdır. Onun için Türk milleti de bu yoldan yürümelidir diyorlar. Hâlbuki olaylara bakma kabiliyetinde olanlar bilirler ki milletlerin ilerleme yolunda attıkları adımlar değişik gaye bir olmakla beraber.

Aydınların düştükleri hatadan biri de terakki idealini milletin umumî ruhuna maletmemeleri yahut o ruhu tetkik ederek ondan çıkarmaya çalışmamalarıdır⁴.”

Bir milletin diğer bir milleti olduğu gibi taklit etmesi mümkün değildir ve istenilen neticeyi de vermez. Hatta taklit çoğu zaman, *“taklit eden milleti mahvâa sürükler. Tekâmül safhaları, her millette, ayrı bir seyir takip eder. Her millet, kendi ruhundan kopup gelmiş olan, kendi mahiyetine göre yürümelidir⁵.* Aydınların vazifesi milletin özelliklerini ve ihtiyaçlarını iyi tetkik edip buna göre tekâmül metodunu bulmaktır. Akif, taklitçiliğin her türlüsüne karşıdır. *“Ona göre bir kavmi taklit etmek felâket getirir, her milletin terakki yolunda tuttuğu yol farklıdır⁶.”*

Bu dönemlerde devletimiz ve milletimizin karşı karşıya olduğu meselelerden bir diğeri de Osmanlı Devleti'ni parçalamak isteyen devletlerin plânları doğrultusunda, önce Balkarlardaki gayr-i Müslim unsurların daha sonra da Müslüman gayr-i Türk unsurların ayrılığa teşvik edilmesi ve bunda da büyük çapta

² Mehmet Ertuğrul Düzdağ, Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar, İstanbul 1987, s. 161

³ Düzdağ, age, s.163

⁴ Emin Erişirgil, İslâmcı Bir Yazarın Romanı, Yay. Haz. Aykut Kazancıgil-Cem Alpar, Ankara 1986, s. 151

⁵ Düzdağ, age, s.164

⁶ Kazım Yetiş, Mehmet Akif'te Batı ve Batı Medeniyeti Meselesi, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı : 48, Haziran 1987, s. 216

başarılı olmalarıdır. Millî şairimiz bu duruma da dikkat çekmiş ve Osmanlı idaresinde yaşayan Müslümanları bu oyunlara gelmemeleri konusunda ikaz etmiştir:

“Ey cemaât vatanın yeni bir yıkılmaya daha takati kalmamıştır, uyanın, elinizdeki hürriyet ve istiklâlin kadrini biliniz. Hiç olmazsa esirliğe düşmüş başka memleket Müslümanlarını bir kere söylettirin de hâkimiyetin değeri ne imiş anlayınız. Bu memleket Arnavutluk, Araplık davası ile yürümez. Siz bu davada iken yabancılar mülkün sahibi olacak, gözünüzü açın. Atalarımızın kale içinden alınır dediklerini unutmayınız.

Korkuyorum, düştüğünüz tefrika yüzünden memleket yabancı yumruğu altında ezilecek. Çünkü böyle olmuş, İslâm Devletleri, bir değil, beş değil... Eskileri bırakınız:

*İşte Fas, işte Tunus, işte Cezayir gitti!
İşte İran'ı da taksim ediyorlar şimdi⁷.*

Mehmet Akif'in önemle üzerinde durduğu hususlardan biri de Türkçenin geliştirilememesidir. *“Doğuya, Batıya hâkim olduğumuz heybetli devirlerimizde bile dilimiz, istiklalini sağlamak şöyle dursun, bir varlık ama taklit bağından azade bir varlık gösterememiş. Evet, biz daima taklitçi hem fena taklitçi olmuşuz⁸.*

Türkçe konusundaki hassasiyetini Mithat Cemal Kuntay şöyle belirtmektedir: *“Güzel Türkçenin üstüne titrer ve güzel Türkçeye dokunanlara garazdır: Dininden sonra dili gelir”⁹.*

Millî şairimizin Millî Mücadele'ye büyük katkı sağladığı malumdur. Türk Milletinin var olma mücadelesi verdiği bu dönemde, toplumda ümitsizliğe kapılanlar olduğu gibi yabancıların etkisinde kalıp kurtuluşu o yönde arayanlar da olmuştur. Akif, yazılarıyla, vaazlarıyla topluma ümit vermiş ve Millî Mücadeleyi yapan I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Burdur Mebusu olarak görev almıştır. Akif, kendisi hiçbir zaman karamsarlığa düşmemiş, düşenleri de devamlı uyarmıştır:

Asım'ın nesli...diyordum ya...nesilmiş gerçek ;

İşte çiğnetmedi namusunu, çiğnetmeyecek.

Akif, bütün hayatı boyunca, en büyük düşmanımız olan sen ben kavgasına düşmememiz için uyarılarda bulunmuş, kendisi de benlik kavgası içerisinde olmamıştır. Yunan işgalcilerinin Ankara'ya doğru harekete geçtikleri günlerde;

⁷ Erişirgil, age, s.147

⁸ Mehmed Akif Ersoy, Düz Yazılar Makaleler, Tefsirler, Vaazlar, Hazırlayan : A. Vahap Akbaş, 2. bas. Ankara 2011, s.33

⁹ Mithat Cemal Kuntay, Mehmed Akif, 9. bas. Timaş Yay. İstanbul 2012, s. 334

Cihan yıkılsa emin ol bu cephe sarsılmaz diye milletine moral vermeye çalışan millî şairimizin Millî Mücadele dönemindeki halini yakın arkadaşı Hasan Basri Çantay şöyle değerlendirmektedir:

“Akif bir arkadaşı ile birlikte Ankara yolunu tuttuğu zaman sevincinden, heyecanından ailesini bile unuttu...

İstiklâl muharebelerinin devam ettiği sıralarda Akifi görmeliydiniz. O, kafesleri yırtan arslanlar gibi kükrüyordu. Düşman Ankara'ya yaklaştığı sırada Akif hiç istifini bozmadı, onun kuvve-i manevîyyesi zerre kadar sarsılmadı; etrafındakilere hep ümit, hep iman, hep cesaret telkin etti. Sanki O, kocaman bir dağ idi”¹⁰.

Malumdur, Sakarya Savaşı'nın en şiddetli günlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin daha güvenli görülen Kayseri'ye taşınması gündeme gelmiştir. Bu gelişme üzerine, başta Mehmet Akif olmak üzere otuz dört civarındaki milletvekili verdikleri takrirde, *“eşiğinde ölür, amma binadan diri çıkıp bir adım geri gitmeyiz demişlerdir”¹¹*. İşte, manevî değerlerin kuvveti ile bilumum maddî kuvvetin mağlup edilebileceğini, Avrupa emperyalizminin de yenilebileceğini cihan-ı aleme ispat eden Türk Millî Mücadelesine Mehmet Akif ve O'nun gibi gönül erlerinin katkısı büyüktür.

Millî Mücadele yıllarında, yabancı propagandalarına karşı halkı uyarmak, birlik beraberlik içerisinde hareket etmelerini temin için vaazlar vermiştir. 25 Kasım 1920 tarihinde Kastamonu Nasrullah Camiinde verdiği vaazda; Al-i İmran Suresi'nin, 118. ayetinin meâlini vererek cemaati uyarmıştır:

“-Ey müminler, size ellerinden gelen fenalığı yapmaktan çekinmeyen, bu hususta hiçbir fırsatı kaçırmayan, dininize yabancı milletleri kendinize sırdaş, dost arkadaş edinmeyiniz. Bunların sureti haktan görünerek size güler yüz göstermelerine, hayrınızı ister gibi tavırlar takınmalarına asla kapılmayınız...”¹².

Yine Kastamonu havalisinde verdiği vaazlarda: ümitsizliğin kötülüklerini ve İslâm Dünyasını ne hale getirdiğini özellikle belirtmiş, ümitsizliğe kapılarak Millî Mücadele'ye katılmayanlara seslenmiştir:

“Görüyorum ki evlatlarımızın, kardeşlerimizin bir kısmı değişik cephelerde değişik düşmanlara karşı İslâm'ın şu elimizde kalan son yurdunu savunmak için canlarını veriyor, kanlarını döküyor. Hâlbuki o cephelerin arkasında bulunanlardan bir kısmı da ellerini,

¹⁰ Hasan Basri Çantay, Akifnâme (Mehmed Akif), İstanbul 1966, s.231

¹¹ Cemal Kutay, Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları, Ankara, s. 231

¹² Ersoy, Düz Yazılar, s. 453

kollarını bağlamış, her türlü başarıdan ümidini kesmiş, hissiz, hareketsiz en yaman, en acıklı sonları bekleyip duruyor¹³.

Ümitsizliğe düşmeden çalışan bir Müslüman'ın aşamayacağı engel olmadığını belirtir¹⁴ ve Maraş ve Adana civarındaki mücadeleyi örnek verdikten sonra , "Mademki Allah yolunda mücahede meydanına atılan müminlere Allah'ın yardımı vaat edilmiştir, mademki Tanrının inayetinden, merhametinden ümidi keserek ümitsizliğe düşmek küfürden başka bir şey değildir; o halde şu miskinliğin, bu ümitsizliğin, bu tembelliğin hiçbir şekilde tevili mümkün olur mu?"¹⁵ sözleriyle uyarmıştır. İslâm'ın miskinlik, sefalet ve zillet dini olmadığını özellikle vurgulamıştır¹⁶.

Akif'e göre; İslâm Dünyasının içine düştüğü durumun asıl sebepleri; tefrika, nifak ve bozuşmadır¹⁷. Bu durumdan kendimizi kurtarabilmek, geleceğimizi sağlam temeller üzerine inşa edebilmek için güçlü bir tarih şuuruna ihtiyaç vardır¹⁸.

Sonuç

Millî şairimiz, içinde yaşadığı toplumun meselelerine bigâne kalmamış, onlara çareler düşünürken de daima milletimizin özelliklerini göz önüne almış, bir kısım aydınımızın yaptığı gibi, yabancı gözüyle bakmamıştır. Kültür değerlerimizin geliştirilerek korunmasının, yani özümüze dönmenin birçok meselenin çözüm yolu olduğunu işaret etmiştir.

Sen-ben kavgasının yoğun olduğu bu dönemlerde asla buna tevessül etmemiş, milletimizin birlik-beraberliği için çaba harcamıştır. Sen-ben kavgasıyla vaktimizi geçirmek yerine ilim ve irfanda yarışmamız gerektiğini her fırsatta belirtmiş, hem Osmanlı Devleti'nin, hem de diğer Müslüman toplumların içine düştüğü durumun en önemli sebebinin ilim ve irfandan uzaklaşmanın sonucu olduğunu vurgulamıştır.

Akif, düşündüğü gibi yaşamış bir mütefekkirimizdir.

Kaynaklar

ÇANTAY, H. B., 1966, *Akifnâme (Mehmed Akif)*, İstanbul 1966

DÜZDAĞ, M. E., 1989, *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar, C.2*, İstanbul.

-----, 1987, *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar*, İstanbul.

¹³ Ersoy, Düz Yazılar, s.517

¹⁴ Ersoy, Düz Yazılar, s. 517

¹⁵ Ersoy, Düz Yazılar, s. 519

¹⁶ Ersoy, Düz Yazılar, s. 520

¹⁷ Ersoy, Düz Yazılar, s. 528

¹⁸ Akif Emre, "Bir İslâm Şairinin Gelecek Tasavvuru", Hece, S:133, Ocak 2008, s.40

- EMRE, A., 2008, *Bir İslâm Şairinin Gelecek Tasavvuru*, Hece, S : 133, Ocak 2008
- ERİŞİRGİL, M. E., 1986, *İslâmcı Bir Yazarın Romanı*, 2. Bas. Yay. Haz: Aykut Kazancıgil-Cem Alpar, Ankara.
- ERSOY, M. A., 2011, *Düz Yazılar, Makaleler-Tefsirler-Vaazlar*, Hazırlayan :A Vahap Akbaş, 2. bas. Ankara.
- KUNTAY, M. C., 2012, *Mehmed Akif*, 9. Bas. Timaş Yay. İstanbul.
- KUTAY, C., 1973, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, Ankara
- YETİŞ, K., 1987, *Mehmet Akif'te Batı ve Batı Medeniyeti Meselesi*, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı : 48, Haziran.